

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון כ"ב

תשע"ד

חספו 492

ברכת מחיה המתים

תחיות המתים

אין זו העתקה להקשר אחר של המושג, אלא התייחסות למדרגת-הופעה מסוימת של המושג עצמו. ואכן גם הראייה עצמו השתמש במושג בהקשרים שונים, ביניהם גם בהקשר של חזרה בתשובה, כדברי מהרשד"ם:

[...] התרבותיים הרשעים, חסרי האמונה והאהבה, אינם עלולים לשום דבקות אפילו בינם לבין עצמם, והינם דומים לאפר שאינו בר גיבול, "ועסותם רשעים, כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם", וממילא אין חייהם חיים, והם נקראים בחייהם מתים. אמנם על ידי אמונה גדולה ואהבה רבה נוריד טל של תחיה, להחיות בו גם כן את המתים (אורות, עמ' ע).

ובהקשר קרוב אף יותר לביאורו של מהרשד"ם:

[...] בנשמתם העליונה של צדיקים יסודי עולם, שאור רזי אל מחיה אותם, רוח תחית המתים שרוי, ממקור חייו המפכים, הנקלטים מכל תמצית אוצרות החיים שבכל עולמים, הולכים פלגים, שריגים דקים ושונים, להכניס אור חיים, רוח תקוה ונסית אחדות, התעוררות תשובה והתעודדות גדולה בכל השדרות (אורות, עמ' סה).

ביאור נוסף וייחודי של הראייה למושג תחיית המתים קשור ליחס המתחדש אל הגוף ההולך ונרקם עם תחייתו המחודשת של עם-הקודש בארץ הקודש:

גדולה היא תביעתנו הגופנית, גוף בריא אנו צריכים, התעסקנו הרבה בנפשיות, שכחנו את קדושת הגוף, זנחנו את הבריאות והגבורה הגופנית, שכחנו שיש לנו בשר קודש לא פחות ממה שיש לנו רוח הקודש. עזבנו את החיים המעשיים ואת התבררות החושים ואת הקישור עם המציאות הגופנית המוחשית, מפני יראה נפולה, מפני חוסר אמונה בקדושת הארץ, "אמונת זה סדר זרעים שמאמין בחי העולמים וזורע". כל תשובתנו תעלה בידינו רק אם תהיה, עם כל הוד רוחניותה, גם תשובה גשמית יוצרת דם בריא, בשר בריא, גופים חטובים ואיתנים, רוח לוחט זורח על גבי שרירים חזקים. ובגבורת הבשר המקודש תאיר הנשמה שנחלשה, זכר לתחית המתים הגופנית (אורות, עמ' פ).

יהי רצון שנוכה להופעת תחיית המתים למדרגותיה ולגווייה "עד שנעלה למעלה כל כך גדולה שמתפלשת גם כן עד עולם המעשה, יקיצו וירננו שוכני עפר בפועל ממש במהרה בימינו אמך", כלשון הראייה שהובאה לעיל.

הרב יהושע ויזר

מרצה ליהדות במסלול ריקוד (מחול ותנועה)

הגמרא במסכת ברכות (נח ע"ב) אומרת: "הרואה את חברו לאחר שלושים יום אומר 'ברוך שהחינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה', לאחר שנים עשר חודש אומר 'ברוך מחיה המתים'". ברכת שהחינו נתקנה על השמחה שבראיית חברו, וכעין הברכה על פרי המתחדש משנה לשנה, ונוסחה הוא נוסח של הודיה. אולם נוסח הברכה מחיה המתים תמוה לכאורה, שהרי איך ניתן לברך (בשם ומלכות, לפי רוב הפוסקים) על אירוע שלא התרחש? הלא החבר לא מת, כמובן.

נראה שהמשך הגמרא בברכות (שם) בא לענות על תמיהה זו: "אמר רב: אין המת משתכח מן הלב אלא לאחר שנים עשר חודש, שנאמר: 'נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד' (תהלים לא, יג)". מפרש רש"י שם בדיבור המתחיל "כלי אובד":

וסתם כלי לאחר שנים עשר חודש משתכח מן הלב, דיאוש בעלים לאחר שנים עשר חודש [...] מי שמצא כלי או שום מציאה חייב להכריז שלש רגלים [...] דהיינו שנים עשר חודש, ושוב אין צריך להכריז.

הקשר בין הלכה זו לבין הברכה על ראיית החבר מבואר בדברי המאירי שם: "הרואה את חברו [...] לאחר י"ב חודש אומר 'ברוך מחיה המתים' שכבר נשתכח מלבו כמותי". כלומר הברכה "מחיה המתים" איננה מוסבת על החבר, שהרי לא מת, אלא על תחושתו של הרואה, שקשר שכבר "מת" בלבו, נשכח, חוזר ונעור לחיים עם ראיית החבר.

השימוש במושג "תחיית המתים" הוא אפוא שאול, ואכן מצינו "שאליות" נוספות של המושג בהקשרים שונים, כמו בברכות השחר: "המחזיר נשמות לפגרים מתים" "כי בבוקר מחזיר לנו נשמותינו [...] כי השינה דומה למוות" (רבי דוד אבודרהם בפירושו לברכת "אלקי, נשמה").

שימוש נוסף במושג תחיית המתים בהקשר שאול נוצר בעקבות ברייתא במסכת עבודה זרה (כ ע"ב) העוסקת בסדר התעלותו של האדם, ברייתא שזכתה לפרסום רב משום שהרמח"ל השתית עליה את ספרו מסילת ישרים. בברייתא זו נמצא המשפט "רוח הקודש מביאה לידי תחיית המתים". הלא היו בישראל בעלי רוח הקודש, אבל תחיית המתים עדיין לא התרחשה. מבאר רבי שמואל די-מודינה (מהרשד"ם):

ואם תרצה תאמר שיחיה מתים מי שיזכה בזה אחרי המדרגות המנויות בברייתא דרבי פנחס בן יאיר. כי הרשעים בחייהם נקראים "מתים" (ברכות יח ע"ב), והוא יחזירם בתשובה ויחיה אותם (שו"ת מהרשד"ם או"ח סימן יז).

באיגרת שכתב מרן הראי"ה קוק זצ"ל ניתן למצוא ביאור לתופעת השימוש השאול במושג תחיית המתים:

גילוי אליהו זכור-לטוב ותחית המתים, בכל דבר בזה ישנן מדרגות לאלפים ולרבי רבבות, עד שנעלה למעלה כל כך גדולה שמתפלשת גם כן עד עולם המעשה, יקיצו וירננו שוכני עפר בפועל ממש במהרה בימינו אמך" (אגרות הראייה, א, עמ' צו).

שבת: הכוח לשוב בתשובה

העולם הזה, אלא גם מגלה לנו את הידיעה האמתית שכאשר מקיצים לא נותר מאותה ארעיות כל רושם. בהקשר זה השבת נותנת עידוד נוסף לשוב מחטאו: רצון ה' הוא הגורם היחיד למציאות. כל דבר הקורה בניגוד לרצון ה' הוא חלק ממציאות מדומה שאין לה מקום ממשי במציאות האמתית. השבת מחנכת אותנו לרגע זה, רגע של גילוי האמת, שכל המציאות היא רצון ה'. משום שהשבת, בעצם מהותה, מתגלה לנו בשליטתו של רצון ה', על ידי כך שאדם מבטל את רצונותיו הגשמיים לפעול וליצור בפני רצון ה' האומר לו לשבות. מתוך כך אנו מבינים שחטא זה הוא רצון האדם לפעול בניגוד לרצון ה' בעוד שהמעשה שדרכו נעשה החטא הוא בעצמו חלק מהתכנית האלוקית. כלומר העולם מתנהל כל הזמן על פי רצון ה', ולנו, בכל מעשה, יש את הבחירה אם להיות שותפים למהלך מתוך רצון לקדש שם שמים או בעל כורחנו. זוהי הנחמה שהביא משה לבני ישראל. כל התנגדות לרצון ה' פירושה להיות מחוץ למציאות. לכן עלינו לעשות תשובה על עצם כך שרצוננו היה מנוגד לרצון ה', אך אסור לנו לחשוש שבגלל החטא הצלחנו לפעול בניגוד לרצון ה'. לאחר קריאת רעיון זה חלילה לנו מלחשוב שאין כל משמעות למעשינו, כיוון שהחטאים גורמים לנו להישאר בתרדמת כואבת ועל אף שהצער הוא מדומה, כל עוד איננו מכירים מציאות אחרת, אין משמעות לכך שזו מציאות חלומית. המחשבה על עולם מתוקן ומושלם, עולם של שבת, צריכה לתת לנו עידוד וכוח לשוב אל ה' ולהאמין שיש קץ לכל הייסורים. שנצליח לפעול על פי רצון ה' האמתי בכל מעשינו ונזכה לגאולה בקרב!

משה מקהיל את עם ישראל כדי ללמדם שני נושאים: שבת ומלאכת המשכן. יש המסבירים את הקדמת השבת למשכן כדי ללמדם שאין בניין המקדש דוחה את השבת. הוסיפו הז"ל שסמיכות העניינים מלמדת של"ט המלאכות שאתן בונים את המשכן הן ל"ט המלאכות האסורות בשבת. הרב נבנצל מביא רעיון נוסף המסביר את הקדמת השבת למקדש: כינוס זה מתרחש לאחר חטא העגל והמשבר הוא גדול. עם ישראל עסוק במציאת דרך וכוונת לשוב בתשובה ואז יורד משה מההר ובידו הנחמה: שבת. אחת ההבנות שאליה מחנכת אותנו השבת היא הבנת העראיות של העולם הזה. שישה ימים אנו פועלים בכל הכוח ומנסים להספיק כמה שיותר, ולפתע הכול נפסק; כל הטרדות והצרות נעלמות; עוברים לעולם אחר, עולם שכולו שבת ורוגע. בזה נחמתה של השבת. גם כשרואים לוחות נשברים ומכות נוספות ורבות שבאות עלינו, אנו מבינים שהם שייכים לשבת ימי המעשה. הם זמניים בלבד. השבת מזכירה לנו שלכל צרה יגיע פתרון. יש שבת שבה כל מלאכת התיקון עשויה. כשיודעים שיש סוף לכל צרותינו יש כוח נפשי לשאת מעמסה קשה ביותר. משה נותן לעם ישראל ברגעים קשים אלו את מתנת השבת, ללמדם שגם אם קיבלו מכות כואבות מהקב"ה הן ארעיות וחולפות, ויש להן סוף ותכלית בעולמה הנצחי של שבת העולמים. בכך הוא מעודד אותם להתחיל לשוב בתשובה ולתקן את מעשיהם. נכון שידיעת תכלית הקושי נותנת כוח להתמודד, אך כל עוד המציאות כאן – היא כואבת. עלינו להבין שהכאב הוא חלום. איננו ממשי. למשל אדם החולם בלילה שנפצע קשה בתאונת דרכים, מתעורר בבוקר ומבין שהכאב לא היה אמתי. כך גם הקשיים שיש לנו בעולם הזה הם חלק מחלום מתמשך וברגע שנתעורר למציאות האמתית והמתוקנת נבין שהם לא היו ממשיים. מכאן, שהשבת אינה מעידה רק על ארעיותו של

(הרעיון מובא מתוך הספר "שיחות הרב נבנצל לספר שמות", בעריכת הרב יוסף אליהו)

אמונה זייטון

סטודנטית בהתמחויות למחשבת ישראל ולחינוך חברתי קהילתי

ברוריה מכמן

**במעגלי העם היהודי
הקיבוץ הדתי – פרשת ויקהל**

שורשי התנועה הם ב"ברית חלוצים דתיים" שהוקמה באירופה ובעיקר בגרמניה. הקיבוץ הראשון הוקם ליד פתח תקווה בשנת 1931 ונקרא "קיבוץ רודגס". בשנת 1940 עבר הקיבוץ ליד גדרה ונקרא "קבוצת יבנה". תנועת הקיבוץ הדתי הוקמה בארץ בשנת 1935 על ידי קבוצות של חלוצים דתיים במסגרת הפועל המזרחי. הקיבוץ הדתי ראה את עצמו חלוץ לפני המחנה, המוכיח כי אפשר לקיים תורה ומצוות גם בהתיישבות חלוצית בארץ ישראל. בשנת 1937 עלו להתיישבות בעמק בית שאן חברים מקבוצות החלוצים הדתיים, באזור של ביצות ומאהלים בדווים, והקימו את קיבוץ טירת צבי. כבר אז הייתה שאיפה ליצור גושים של קיבוצים דתיים כדי שיוכלו לסייע זה לזה בהגנה על המקום ובקיום חיים של תורה ועבודה. כך הוקמו במשך השנים: שדה אליהו (1939), עין הנצי"ב (1946) ושלוחות (1948) בעמק בית שאן; בארות יצחק (1943), כפר דרום (1946) וסעד (1947) בנגב הצפוני; כפר עציון (1943), משואות יצחק (1945) ועין צורים (1947) בגוש עציון. עם פרוץ מלחמת העצמאות נמצאו רוב הקיבוצים בקו החזית הקדמי ועשרות חברים נפלו בקרבות. בסיום המלחמה חרבו לחלוטין חמישה יישובים ורובם נותרו מחוץ לשטח מדינת ישראל. אחרי המלחמה נאלצה התנועה להתחיל כמעט מבראשית. חמשת הקיבוצים שחרבו שבו ונבנו מחדש במקומות אחרים: בארות יצחק ליד פתח תקווה, משואות יצחק ועין צורים ליד קריית מלאכי, כפר עציון – ששמו הוסב לניר עציון – ליד חיפה, וכפר דרום – ששמו הוסב לבני דרום – ליד אשדוד. כן הוקמו קיבוצים חדשים: שלוחות בעמק בית שאן (1948), לביא ליד טבריה (1949), ועלומים בנגב הצפוני (1966). לאחר מלחמת ששת הימים חודש היישוב בגוש עציון וקיבוץ כפר עציון הוקם מחדש (1967). לגוש נוספו ראש צורים (1970) ומגדל עוז (1977); בצפון הוקמו מעלה גלבוע (1968), בית רימון (1979) ומירב (1982). באמצע שנות השישים של המאה הקודמת היה קיבוץ לביא הראשון שכיהן בו "רב קיבוץ" (הרב משה לוינגר). כיום מכהן רב בכל אחד מקיבוצי התנועה. בשנים עברו היוו הקיבוצים מסגרת להגשמה של חניכי בני עקיבא שהגיעו לקיבוצים כגרעייני נח"ל, וחלק נכבד מחבריהם נשאר בהם. כן נקלטו בקיבוצים הכשרות של צעירים מחו"ל. בשנים האחרונות מסתמנת מגמה של הפרטה ברוב הקיבוצים הדתיים. **מפעלים חברתיים וחינוכיים של הקיבוץ הדתי:** ישיבת הקיבוץ הדתי במעלה גלבוע (בעבר גם בעין צורים); מדרשת הקיבוץ הדתי לבנות בעין הנצי"ב; מרכז הרצוג בקיבוץ עין צורים – מרכז לימודים המציב את העיסוק במקורות התרבות היהודיים כמנוף לפיתוח שיח בחברה הישראלית; בית מדרש לתורה ועבודה לבורגי צבא בשדה אליהו; מכינת צהלי – מכינת קדם צבאית לבנות דתיות במשואות יצחק; בית ספר שדה כפר עציון; קליטת חברות נוער במסגרת תכנית עליית הנוער; אולפנים לעברית ואולפני גיור.

מקורות

- בן-אדמון מיכאל, **מוד ויצירה בהגות הציונות הדתית: משה אונא ומהפכת הקיבוץ הדתי**, רמת גן 2013
- כץ יוסי, **תורה ועבודה בבניין הארץ; הקיבוץ הדתי בתקופת המנדט**, רמת גן תשנ"ו
- "הרבנות בקיבוץ", בתוך: רפאל אורבך ואחרים (עורכים) **הקיבוץ בהלכה**, שעלבים 1984, נמצא באתר דעת: <http://www.daat.ac.il/daat/vl/kibutz/kibutz13.pdf>